

Кропочева Н. М.,
науковий співробітник,
Державна науково-педагогічна бібліотека
України імені В. О. Сухомлинського,
veritas59@i.ua

ОСВІТЯНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ ЯК ІНСТИТУЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. Здійснено інформаційний огляд вторинних ресурсів, підготовлених науковими бібліотеками закладів вищої освіти України та оприлюднених в довіднику про інформаційну та видавничу діяльність освітянських бібліотек МОН України та НАПН України; представлено результати проведеного контент-аналізу семантичного спектру назв інформаційних ресурсів в контексті утвердження української національної ідентичності.

Ключові слова: освітянські бібліотеки, національна ідентичність, інформаційні ресурси.

Abstract. An information review was conducted of secondary resources prepared by academic libraries of higher education institutions in Ukraine, as presented in the directory on the information and publishing activities of academic libraries published by the Ministry of Education and Science of Ukraine and the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; the results of a content analysis of the semantic spectrum of information resource titles in the context of affirming Ukrainian national identity are presented.

Keywords: educational libraries, national identity, information resources.

Вступ. Вибір теми доповіді для участі у VII міжнародній міжгалузевій науково-практичній онлайн-конференції «Культура, наука, освіта: смисложиттєві цінності в сучасних умовах» зумовлено соціальною значимістю заявленої проблематики та актуальністю науково-інформаційної діяльності мережі освітянських бібліотек НАПН України та МОН України в такому важливому напрямі.

Фіксуємо увагу на понятті «освітянські бібліотеки», маємо на увазі найбільш численного та представницького учасника в складі мережі освітянських бібліотек НАПН України та МОН України – наукові бібліотеки закладів вищої освіти, – які формують значний сегмент видавничої продукції мережі освітянських бібліотек.

Зазначимо, що контент-аналіз науково-інформаційної, методичної та довідково-експозиційної активностей наукових бібліотек дозволяє прослідкувати, як різні бібліотечні практики – від упорядкування бібліографічних ресурсів і репрезентації цифрових колекцій до проведення науково-комунікаційних та культурно-просвітницьких заходів, – сприяють

розвитку та утвердженню ціннісних орієнтирів громадянської та національної ідентичності у майбутніх педагогів та освітян.

Визначення та зміст основних концептуальних засад у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності розроблено та представлено в Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», схваленого Верховною радою України в 2022 році. Основні та похідні поняття визначено та вміщено в преамбулі Закону «громадянсько-патріотичне виховання», «громадянська стійкість», «громадянська компетентність», «українська громадянська ідентичність», «українська національна ідентичність», «оборонна свідомість» [5].

Виклад основного матеріалу статті. У сучасних умовах воєнного стану освітянські бібліотеки набувають нового суспільного значення, поєднуючи функції інформаційних центрів та інституцій формування ціннісних орієнтирів освітянської спільноти. Практична спрямованість діяльності мережі освітянських бібліотек НАПН України та МОН України засвідчує, що їхня діяльність розширюється у напрямі забезпечення не лише інформаційних, а й культурно-просвітницьких, комунікаційних й гуманістичних потреб різних категорій освітянської спільноти.

Метою статті визначено виконання наступних завдань: виявлення та інформаційний огляд вторинних ресурсів, представлених в довіднику про інформаційну та видавничу діяльність наукових бібліотек закладів вищої освіти за 2022–2025 рр.; проведення контент-аналізу інформаційних ресурсів наукових бібліотек закладів вищої освіти в руслі утвердження української національної ідентичності.

Особливістю освітянських бібліотек є функціонування на перетині трьох сегментів інформаційно-наукового простору – освіти, науки та культури. На відміну від інших типів бібліотек, вони працюють безпосередньо з освітянською і науковою спільнотою (педагогами, дослідниками, студентами), тобто з тими соціальними групами, які є носіями і трансляторами суспільних цінностей, ціннісних орієнтирів, які визначають характер суспільного розвитку, формуючи інтелектуальне підґрунтя українського суспільства.

Найбільш повно й розлого діяльність бібліотек закладів вищої освіти репрезентовано в інформаційно-довідниковому виданні «Науково-інформаційна діяльність провідних освітянських бібліотек», що упродовж багатьох років підготовляє Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, яка є координаційним та методичним центром мережі освітянських книгозбірень, – узагальнює та поширює інформацію про видавничу та науково-інформаційну діяльність провідних освітянських книгозбірень [3; 4].

В структурі інформаційного довідника вміщено відомості про науково-інформаційну й видавничу діяльність, відображену у розділах «Наукові та науково-методичні матеріали, підготовлені провідними освітянськими бібліотеками», «Вторинні інформаційні ресурси провідних освітянських бібліотек», «Електронні ресурси». За типовидовим складом, тематичним та жанровим діапазоном, текстовим, візуальним способом подання інформації представлені у виданні матеріали диференційовано за інструктивно-методичними матеріалами, вторинними ресурсами та електронними ресурсами, що включають як бази даних власної генерації, так і тематичну палітру віртуальних виставок, презентацій, буктрейлерів.

Для проведення інформаційного огляду ресурсів бібліотек закладів вищої освіти з виявлення, встановлення тематичного та жанрового складу та діапазону ресурсів було застосовано контент-аналіз видань, проведений за розробленим О. Адаменко методом аналізу семантичного спектра назв публікацій [1].

Вибірку бібліотек сформовано відповідно до актуального переліку мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, з-поміж яких виокремлено двадцять чотири наукові бібліотеки закладів вищої освіти [2].

Групування та розподіл інформаційних ресурсів, підготовлених науковими бібліотеками закладів вищої освіти та відібраних за семантичним спектром назв ресурсів, в назві яких використано поняття «громадянсько-патріотичне виховання», «громадянська стійкість», «громадянська компетентність», «українська громадянська ідентичність», «українська національна ідентичність», похідні поняття та словосполучення, що лексично відображають процеси утвердження ціннісних орієнтирів національно-громадянського спрямування, представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Інформаційні ресурси наукових бібліотек закладів вищої освіти за семантичним спектром назв громадянсько-патріотичної тематики

Тип видання	Назва ресурсу (в скороченому вигляді), назва персоналії, події	Складники структури національної ідентичності	Наукова бібліотека закладу вищої освіти
Буклети	Є. Гребінка, М. Стельмах, Г. Сковорода	Популяризація культурної спадщини	НБ Донбас. ДПУ
Рекоменд. покажчики	П. Орлик, День Конституції України	Формування державницької традиції	НБ Криворізького ДПУ
Рекоменд. Покажчики	Тема війни (АТО), Б. Стельмах	Осмилення війни, культурна пам'ять	НБ Мелітоп. ДПУ, Уман. ДПУ

Тип видання	Назва ресурсу (в скороченому вигляді), назва персоналії, події	Складники структури національної ідентичності	Наукова бібліотека закладу вищої освіти
Бібліогр. покажчики	М. Драгоманов і І. Франко; Г. Сковорода, А. Шептицький, В. Винниченко	Символи державності, представники діаспори	НБ Полтав. НПУ; Глухів. НПУ, Прикарп. НУ, Уманського ДПУ
Каталоги виставок	Д. Дорошенко; М. Грушевський, Крути; Герої Небесної Сотні; педагоги; Соборність	Історична пам'ять, пам'яттєві практики, національна єдність	Харківський НПУ Тернопільський НПУ, Кам.-Под. НУ
Бібліографічні списки	Л. Курбас; І. Огієнко		НБ Вінницького ДПУ; Глухівського НПУ
Бібліогр. списки	П. Орлик; нац. Виховання; Леся Українка	Національне виховання	НБ ЦДПУ, Чернігів. Колегіуму
Рекоменд. списки	День захисників і захисниць України	Національно-патріот. вихов.	НБ Ніжинського ДУ
Бібліогр. огляди	Р. Шухевич; Б. Лепкий	Організатори Героїчного спротиву	НБ Терноп. НПУ
Бібліогр. огляди	Г. Сковорода; І. Огієнко; Б. Сліпий; Т. Шевченко; П. Орлик; етнокультура; Голодомор	Духовна ідентичність	НБ Кам'янець-Подільський НУ
Інформ.-аналіт. огляди	Л. Полтава; козацтво; П. Куліш; Г. Сковорода; Сила нескорених	Історико-культурна тяглість	НБ Ніжин. ДПУ, Глухів. ДПУ, Харків. НПУ
Віртуальні виставки	Г. Сковорода; І. Огієнко; М. Аркас; державний прапор; символи України	Цифрова репрезентація культури	НБ Сум. ДПУ
Віртуальні виставки (тематичні)	П. Орлик; свята; Г. Сковорода; Т. Шевченко; Соборність; козацтво	Духовна ідентичність	НБ Глухів. НПУ, Ніжин ДПУ, ТНПУ, Харків. НПУ
Віртуальні висавки (тематичні)	Голодомор; Небесна Сотня; Крути, О. Кошиць	Колективна пам'ять	НБ Уман. ДПУ, Черкас. НУ, Сум. ДПУ
Віртуальні виставки (персональні)	О. Теліга, М. Грушевський, П. Орлик, С. Русова, У. Самчук, Ю. Липа, М. Зеров	Персоніфікація ідентичності	НБ Черніг. Колегіум, Уман. ДПУ, Кам.-Поділ. НУ

Представлений перелік інформаційних ресурсів, підготовлених науковими бібліотеками закладів вищої освіти України за 2023–2025 роки в умовах воєнного стану, демонструє розширення їхніх функцій, спрямованих на поширення суспільно значущих знань про персоналії української державності, культурної спадщини та події російсько-української війни.

Інформаційний огляд ресурсів, проведений з використанням довідкових видань за 2022–2025 роки, уможлиблює виокремлення найбільш соціально значимих напрямів діяльності наукових книгозбірень закладів вищої освіти: *біографічний*, який представлено «знаковими» персоналіями (Г. Сковорода, Т. Шевченко, І. Огієнко та ін.), *історико-державницький*, репрезентований постатями П. Орлика, М. Грушевського, О. Теліги; *меморіальний* (Голодомор в Україні, герої Крут, Революція Гідності, Герої Небесної Сотні), формування колективної пам'яті через призму культурного пантеону, що об'єднує видатних діячів культури, мистецтва та історії нації; *військово-патріотичний*, що формує наратив спротиву крізь призму знань про УПА, АТО; *етнокультурний* представлений інформаційно-аналітичними та бібліографічними ресурсами з питань збереження та популяризації української культури та мови.

Висновки. Проведений інформаційний огляд показує, що діяльність освітянських бібліотек можна інтерпретувати як інституційний механізм трансляції цінностей через інформаційні ресурси та канали наукової комунікації; по-друге, наведені бібліотечні практики охоплюють культурно-просвітницьку, науково-інформаційну, освітньо-методичну та комунікаційну діяльність освітянських книгозбірень, впливають на різні рівні – від особистісного до суспільного.

Аналіз інформаційно-бібліографічних видань освітянських бібліотек засвідчує системну та багатовекторну діяльність, спрямовану на утвердження національної ідентичності. Сукупність інформаційних ресурсів охоплює різні типи ресурсів (інформаційні буклети, рекомендаційні покажчики, бібліографічні списки, бібліографічні огляди, аналітичні огляди, віртуальні виставки), що тематично зосереджені навколо персоналій української культури, державотворчих постатей, історичних подій (Голодомор в Україні) та явищ національно-визвольної боротьби, реалізуючи функції культурної репрезентації, історичної пам'яті, національної ідентичності та цифрової меморіалізації, що особливо актуалізується в умовах кризових суспільних реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адаменко О. Аналіз семантичного спектра назв публікацій і дисертацій з проблем дидактики другої половини ХХ століття / О. Адаменко. Історико-педагогічний альманах. 2010. Вип. 2. С. 4–7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2010_2_3.

2. Загальні відомості про мережу освітянських бібліотек: [офіційний сайт Державної науково-педагогічної бібліотеки України. 2026. URL: <https://surli.cc/kynmkr>
3. Науково-інформаційна діяльність провідних освітянських бібліотек – 2023: довідник / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [уклад.: О. Л. Гончаренко, К. Б. Щегельська; наук. ред. Л. О. Пономаренко]. – Вінниця: ТВОРИ, 2023. – 112 с.
4. Науково-інформаційна діяльність провідних освітянських бібліотек – 2025: довідник / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [укладач: К. Б. Щегельська; наук. ред. Л. О. Пономаренко]; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Електрон. вид. – Київ: ФОП Ямчинський О. В., 2025. – 197 с.
5. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX // Законодавство України / Верховна Рада України. URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>.

Кукота К. Г.,
*вчитель англійської мови Обухівського ліцею Обухівської селищної ради
Дніпровського району Дніпропетровської області,
kukotaka15@gmail.com*

ЛІТНІ ОСВІТНІ ПРОГРАМИ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГАЛИН ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ

У статті розглядається досвід реалізації літньої освітньої програми «Надолуження освітніх втрат». Програма поєднувала академічні та психосоціальні компоненти, спрямовані на компенсацію навчальних прогалин та підтримку розвитку особистості. Навчальні матеріали були розроблені автором, програма включала індивідуалізовані завдання та психосоціальні вправи. Ключові слова: літня освітня програма, навчальні прогалини, розвиток особистості, психосоціальні вправи.

The article presents the experience of implementing the summer educational program «Compensation of learning losses. The program combined academic and psychosocial components aimed at compensating learning gaps and supporting personal development. Educational materials were developed by the author, and the program included individualized tasks and psychosocial exercises. Keywords: summer educational program, learning gaps, personal development, psychosocial exercises.

У сучасних умовах трансформації освітнього простору України, зумовлених кризовими подіями та воєнною ситуацією, проблема навчальних втрат набула особливої актуальності. Переривання очного навчання, часті переходи на дистанційні форми та психологічне напруження учнів призвели до поглиблення академічних прогалин та зниження мотивації до навчання [1, 2].